

27.1.2010

Liite 5

Perusopetuksen yleisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistustyöryhmälle

OSALLISTUVA KANSALAISSUUS JA YRITTÄJYYS

Opetusneuvos Kristina Kaihari-Salminen, ylitarkastaja Hannele Louekoski ja opetusneuvos Pekka Iivonen

Aih kokonaisuuden tehtävä yleissivistyksen kokonaisuudessa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuden päämääränä on auttaa oppilasta hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmista ja kehittää osallistumisessa tarvittavia valmiuksia sekä luoda pohjaa yrittäjämäisille toimintatavoille. Koulun oppimiskulttuurin ja toimintatapojen tulee tukea oppilaan kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi sekä tukea oppilasta muodostamaan realistinen kuva omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

Aih kokonaisuuden keskeinen tavoite on, että oppilas oppisi ymmärtämään kouluyhteisön, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja järjestöjen merkitystä, toimintaa ja tarpeita yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta sekä muodostamaan oman kriittisen mielipiteen erilaista asiantuntijuutta hyödyntäen. Oppilasta ohjataan osallistumaan tarkoituksenmukaisella tavalla ja ottamaan vastuuta yhteisten asioiden hoidosta omassa kouluyhteisössä ja paikallisyhteisössä sekä kohtaamaan ja käsittelemään muutoksia, epävarmuutta ja ristiriitoja sekä toimimaan yritteliäästi ja aloitteellisesti. Oppilasta kannustetaan toimimaan innovatiivisesti ja pitkäjänteisesti päämäärän saavuttamiseksi sekä arvioimaan omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia. Tärkeänä tavoitteena on oppia tuntemaan työelämää ja yritystoimintaa sekä ymmärtämään näiden merkityksen yksilölle ja yhteiskunnalle.

Kansaliskasvatus on kansainvälisesti tarkasteltuna yksi tärkeimmistä koulutusjärjestelmille asetetuista tavoitteista. Suomi on sitoutunut moniin kansainvälisiin kansalais- ja demokratia- kasvatusta sekä yrittäjyyskasvatusta koskeviin sopimuksiin, prosesseihin ja hankkeisiin, joiden päämääränä on edistää niiden toteutumista kouluissa. YK:n, OECD:n, EU:n, Euroopan neuvoston ja Pohjoismaiden neuvoston strategioissa ja ohjelmissa korostetaan kasvatuksen ja koulutuksen merkitystä kansalais- ja demokratiakasvatuksen sekä yrittäjyyskasvatuksen toteutumisessa.

Vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa nostetaan voimakkaasti esiin aktiivisen kansalaisuuden ja vaikuttamisen teemat sekä opetussuunnitelman yleisessä osassa aihekokonaisuuksissa että oppiaineiden sisällöissä. Keskeisiä tavoitteita ovat oppilaskunta- toiminnan vahvistaminen ja monipuolistaminen sekä koulun toimintakulttuurin kehittäminen aktiiviseksi lisäämällä oppilaiden kuulemista, vaikutusmahdollisuuksia ja yhteistoimintaa. Osallistava kansaliskasvatus ja siihen olennaisesti kuuluva demokratiakasvatus on merkittävä tekijä vaikuttaessa erityisesti nuorten yhteiskunnallisiin valmiuksiin, ajatteluun ja toimintaan. Osallistumisen ja vaikuttamisen taidot opitaan osallistumalla ja vaikuttamalla alaluokilta lähtien ensin omassa lähiympäristössä, luokassa, koulussa, sitten paikallisella tasolla, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.

Yrittäjyyskasvatus on koko koululaitoksen tehtävä esiopetuksesta yliopistolliseen koulutukseen saakka. Yrittäjyyden toteuttamista tuetaan kasvatuksessa ja koulutuksessa innostamalla luovuuteen ja ennakkoluulottomuuteen.

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys – aihekokonaisuus liittyy moniin oppiaineisiin, erityisesti yhteiskuntaoppiin, jonka ydinalueita ovat aktiivinen kansalaisuus ja politiikan lukutaito, yrittäjyys, talous- ja kuluttajaosaaminen sekä viestintä- ja mediaosaaminen. Yhteiskuntaoppi tarjoaa omista lähtökohdistaan syventäviä aihealueita, näkökulmia ja ulottuvuuksia näiden ilmiöiden syvällisempään ja laajempaan tarkasteluun. Oppiaineella on myös vahva perinne kytkeytyä aktiivista kansalaisuutta edistäviin projekteihin ja oppilaskuntatyöhön. Yhteistyö yhteiskunnan eri toimijoiden, työelämän, yritysten, järjestöjen ja organisaatioiden kanssa on niin ikään luonteenomaista yhteiskuntaopin opiskelemisessä. Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys –aihekokonaisuutta tulisi kuitenkin toteuttaa nykyistä huomattavasti laajemmin kaikkien oppiaineiden opetuksessa. Aktiivista osallistumista, vastuun kantamista sekä omatoimista ja yrittäjämäistä asennetta tulisi tukea oppilaan kaikessa toiminnassa alaluokilta lähtien. Aihekokonaisuudet kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, viestintä ja mediataito integroituvat läheisesti edellä mainittuihin teemoihin.

Edellisen hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman (2003)taustalla oli tarve vahvistaa aktiivista kansalaisuutta, kansalaisyhteiskuntaa ja edustuksellisen demokratian toimivuutta muun muassa sen vuoksi, että kansalaisten äänestysaktiivisuus on tasaisesti laskenut niin eduskunta- kuin kunnallisvaaleissa ja kiinnostus puoluepoliittiseen toimintaan on vähentynyt. Ohjelmassa korostettiin koulun ja oppilaitosten roolia nuorten aktiiviseen ja demokraattiseen kansalaisuuteen kasvun tukemisessa elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.

Euroopan neuvosto julisti vuoden 2005 kansalaiskasvatuksen teemavuodeksi (European Year of Citizenship through Education). Suomessa teemavuotta koordinoivat Opetushallitus ja opetusministeriö. Vuoden tavoitteena oli edistää kansalaisten tietoisuutta oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan demokraattisessa yhteiskunnassa. Toteuttamisen painopiste oli kouluissa ja oppilaitoksissa, joissa nuoria kannustettiin monin tavoin osallistuvaan kansalaisuuteen. Opetusministeriön Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu –hankkeen (2005 -2007) kehittämiskohteena olivat koulujen oppilaskuntatoiminta ja kunnan tasolla tapahtuva nuorten osallisuutta ja osallistumista edistävä toiminta. Hankkeessa oli mukana 90 kuntaa ja opettajankoulutuslaitosten harjoittelukoulu.

Nykyisen hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman (2007) painopisteenä on ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen. Ohjelma vahvistaa lapsiystävällistä Suomea, jossa tuetaan lasten, nuorten ja perheiden arjen hyvinvointia, vähennetään syrjäytymistä, lisätään lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista sekä lasten oikeuksista tiedottamista.

Opetushallituksen vuonna 2007 käynnistämän valtakunnallisen Lasten ja nuorten foorumin tavoitteena on luoda vaikuttamisen kanava lapsille ja nuorille sekä saada heidän näkemyksiään sekä paikalliseen että kansalliseen päätöksentekoon. Samalla vahvistetaan paikallisia ja seudullisia lasten ja nuorten osallisuuden rakenteita sekä kannustetaan kouluja ja oppilaitoksia entistä yhteisöllisemmän toimintakulttuurin kehittämiseen.

Opetushallitus on kutsunut vuosittain koolle keskeisten lasten ja nuorten osallisuutta edistävien organisaatioiden edustajia ns. oppilaskuntafoorumiin keskustelemaan koulujen oppilaskuntatoiminnan lähtökohdista, kehittämisestä sekä siihen liittyvästä yhteistyöstä.

Hallitus on hyväksynyt vuonna 2003 yrittäjyyden politiikkaohjelman ja vuonna 2007 työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelman. Tavoitteena on yritteliäs yhteiskunta, työvoiman täysimääräinen käyttäminen ja saatavuus, yrittäjyyden ja yritysten kasvun edistäminen sekä työelämän laadun ja työn tuottavuuden parantaminen.

Opetusministeriö on vuonna 2001 hyväksynyt opetusministeriön hallinnonalan toimet yrittäjyyden edistämiseksi sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden näkökulmista. Vuonna 2004 opetusministeriö vahvisti yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelman ja vuonna 2009 yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. Näissä määritellään kaikkien koulutusasteiden yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet, tahtotila, toimintamuodot ja painoalueet.

Yrittäjyyden edistäminen oli EU:n rakennerahastokaudella 2000 - 2006 keskeinen aluekehittämisen strategia. Yrittäjyydelle myönteisen asenneilmaston luomista koulujärjestelmän kautta korostettiin erityisesti.

Hallitusohjelman mukaisesti yrittäjyyskasvatusta monipuolistetaan ja laajennetaan kaikilla koulutusasteilla, Suomen talouskasvun turvaaminen edellyttää, että kansalaisten keskuudessa on jatkuvasti riittävässä määrin halukkuutta uusien yritysten perustamiseen ja yritysten kasvattamiseen. (Vanhasen II hallituksen Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma)

Aihekokonaisuus edellisissä opetussuunnitelmien perusteissa ja niiden aseman kehittyminen

Vuoden 1970 opetussuunnitelman perusteissa kansalaistaito sisälsi oppiaineena taloudellisuuskasvatuksen. Oppilaita ohjattiin taloudellisuuteen ja tiedonhankintaan sekä johdonmukaiseen, kriittiseen ajatteluun, eettisten ratkaisujen ja sosiaalisten näkökohtien pohtimiseen. Oppilaita harjaannutettiin myös kokonaisuusien muodostamiseen, käytännön taitoihin jokapäiväisessä elämässään ja taitoihin, joita ”tarvitaan asioitaessa”. Työtavoissa painotettiin aktiivisuutta, luovuutta, konkreettisuutta, havainnollisuutta ja käytännöllisyyttä.

Valinnaisaineena oli mahdollista tarjota kauppa- ja myyntioppia ja kirjanpitoa. Oppilaiden ohjauksessa (ammatinvalinnannan ohjauksessa) tutustuttiin eri ammattialoihin, työolo-suhteisiin ja koulutukseen sekä työpaikan hankkimisen kysymyksiin. Yrittäjyyteen liittyviä ainesosia ja sisältöjä oli vuoden 1970 opetussuunnitelman perusteissa, vaikka yrittäjyyden termiä ei mainittu. Oppiainesten integrointiin ohjattiin aihekokonaisuuksilla ja läpäisyinä. Perusteisiin sisältyi monia sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden elementtejä.

Vuoden 1985 peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa kansalaistaidon sisällöt tuli sisällyttää muiden oppiaineiden oppimääriin. Oppilaanohjauksen tavoitteena oli kehittää oppilaissa opiskelun, urasuunnittelun ja työelämän kannalta tarpeellisia valmiuksia, jotka liittyivät ala-asteella erityisesti ympäristöopin ja kansalaistaidon opetukseen ja yläasteella mm. monipuolisen työhön tutustumistoimintaan. Työelämään tutustuttaminen muodosti peruskoulun ensimmäiseltä viimeiselle luokalle jatkuvan kokonaisuuden. Jokaisen oppilaan oli saatava käytännössä tutustua vähintään kolmen eri alan ammattiin yläasteen aikana. Korostettiin eri oppiaineiden integraatiota, monipuolisia toiminnallisia työtapoja ja yhteistyötä työelämän ja ympäröivän yhteiskunnan kanssa sekä oppilaiden vastuuntunnon, itsenäisyyden, yhteistyökyvyn ja opiskelumotivaation vahvistamista. Tet-jaksot tuli toteuttaa kunnassa laaditun työelämään tutustuttamissuunnitelman mukaan.

Oppilaskuntatoiminnan tavoitteena oli oppilaiden motivoiminen ja aktivoiminen itsensä kehittämiseen, yhteistyöhön osallistumiseen sekä koulun opetus- ja kasvatustehtävän edistämiseen.

Kansalaistaidossa korostettiin taloudellisuutta edistäviä, uranvalintaa pohjustavia tietoja ja taitoja, erilaisia ammatteja, taloudellisuutta ja säästämistä, vastuuta ja velvollisuutta, kuluttajatietoutta, suunnitelmallisuutta rahojen käytössä ja erityyppisiä töitä. Kaupallisissa aineissa annettiin valmiuksia jokapäiväisiin taloudellisiin ratkaisuihin ja kriittiseen kuluttamiseen. Elinkeinoelämän perustietojen opettamisen tarkoituksena oli edistää oppilaiden myönteistä asennoitumista yritystoimintaan, tukea heidän jatko-opintovalmiuksiaan ja uranvalintaansa sekä auttaa heitä hahmottamaan talouselämässä tapahtuvia muutoksia.

Vuoden 1994 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvoperustassa nousi kansalaisyhteiskunnan jäseneksi kasvaminen, aihekokonaisuutena kuluttajakasvatus ja ensimmäistä kertaa yrittäjyyskasvatus. Erityisesti yhteiskuntaoppi, oppilaanohjaus ja kotitalous sisälsivät yrittäjyyskasvatuksen elementtejä. Korostettiin kansalaisten keskinäistä tasa-arvoa ja yksilöiden tahtoa osallistua yhteisten asioiden hoitoon sekä oikeutta tuoda julki mielipiteitään ja edistää niiden toteutumista. Lisäksi nostettiin kansalaisten mahdollisuutta valvoa sekä poliittisten päättäjien että viranomaisten toimintaa. Tavoitteena oli kehittää oppilaissa sellaisia asenteita ja valmiuksia, jotka luovat edellytyksiä toimia aktiivisena, kriittisenä ja vastuuntuntoisena kansalaisyhteiskunnan jäsenenä. Oppilaille tuli antaa mahdollisuus tutustua yhteiskunnan eri toimintoihin käytännössä ja myös itse harjoitella yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamista. Kuluttajakasvatuksen teemana mainittiin kansalaisen vaikuttamismahdollisuudet.

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena oli vahvistaa tietoja, taitoja ja asenteita, joita nuori tarvitsee opiskeluaikanaan sekä myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen palveluksessa. Yrittäjyyskasvatuksen avulla tuettiin oppilaan sisäistä yrittäjyyttä eli yritteliäisyyttä, aktiivisuutta, luovuutta ja sinnikkyyttä. Lähtökohtana oli, että oppilas oppisi mieltämään ihmisen oman yritteliäisyyden sekä aktiivisen ja luovan toiminnan merkityksen yrittäjyyden lähtökohtana.

Oppilaiden tuli perehtyä yrittäjyyteen myös ammattina. Tavoitteena oli saada tietoja yritystoiminnan perusteista, merkityksestä ja mahdollisuuksista yhteiskunnassa. Nuorta tuettiin hahmottamaan yksilön merkitys osana yritystoimintaa sekä yritystoiminnan merkitys osana yhteiskuntaa. Tavoitteena oli, että oppilas saa yrittämisestä ja yrittäjyydestä ammatinvalinnan ja jatko-opintojen kannalta tietoja ja tarpeellisia valmiuksia sekä kuvan kansainvälistyvän työelämän vaikutuksista työntekijöille ja Suomen talouselämälle.

Opetussuunnitelmaseurannan, tutkimusten ja selvitysten tuottama tieto aihekokonaisuuden toteuttamisesta ja haasteista

Historia ja yhteiskuntaoppi oppiaineina kantavat opettajien mielestä suuren vastuun aihekokonaisuuksien toteuttamisesta. (HYOL 2009) Erityisesti osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys mielletään helposti kuuluvan ainoastaan em. aineiden opetukseen, vaikka aihekokonaisuuksien toteutumista on edistettävä kaikkien oppiaineiden kautta ja koulujen toimintakulttuuria tulee kehittää yhteisöllisemmäksi. (OPS-seuranta 2009)

Erityisen ongelmalliseksi koettiin kansalaistaidon oppiaineen poistaminen, koska siihen sisältyneitä peruskansalaistaitoja ei enää opeteta alaluokilla kuten aikaisemmin. (Hämeenlinna 2008, HYOL 2009)

Nuorten arvoja ja asenteita selvittäneen nuorisobarometrin (2004) mukaan nuorten asenne yrittäjyyteen on suhteellisen arvostava: yrittäjyyttä pidetään tuottavana, mutta vaativana toimintana. Naisten asenne yrittäjyyteen on epäilevämpi kuin miesten ja yrittäjyyshalukkuus matalampi kuin miesten. Ne nuoret, joiden lähipiirissä on yrittäjiä, ovat muita useammin

Opetushallitus

Hakaniemenranta 6, PL 380, 00531 Helsinki, puhelin 040 348 7555, faksi 040 348 7865, etunimi.sukunimi@oph.fi, www.oph.fi

Utbildningsstyrelsen

Hagnäskajen 6, PB 380, 00531 Helsingfors, telefon 040 348 7555, fax 040 348 7865, förnamn.efternamn@oph.fi, www.oph.fi

suunnittelemassa oman yrityksen perustamista. Yrityksen perustamisessa nähdään huomattavia riskejä. (Wilksa 2004)

Taloudellinen tiedotustoimisto (TAT) on vuotuisissa nuorisotutkimuksissaan vuodesta 2006 lähtien selvittänyt perusopetuksen vuosiluokan 7-9 oppilaiden ja lukiolaisten suhtautumista yrittäjyyteen. Oman yrityksen perustamisen mahdollisuus tulevaisuudensuunnitelmissa on merkittävästi noussut vuonna 2008 verrattuna edellisiin tutkimusvuosiin.

Yrittäjyyskasvatuksen toteutumista perusopetuksessa selvittäneen tutkimuksen mukaan yrittäjyyskasvatukseen on herätty kouluissa, mutta sitä ei ole riittävästi otettu huomioon opetussuunnitelmatyössä. Yrittäjyyskasvatuksen kehittymistä ovat haitanneet mm. yrittäjyyskasvatuksen heikko tuntemus ja opetussuunnitelmauudistukseen kohdistuneet negatiiviset asenteet. Opettajien tiedot liittyvät korostuneesti ulkoiseen yrittäjyyteen eikä sisäistä yrittäjyyttä mielletä riittävästi yrittäjyyskasvatukseen kuuluvaksi. (Seikkula-Leino 2006)

Nuorisobarometrissä (2008) selvitettiin nuorten omia kokemuksia siitä, kuinka paljon koulussa oppii erilaisia elämässä tärkeitä taitoja. Koulun koettiin antavan erityisen vähän valmiuksia lähiympäristöön vaikuttamiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja taloustaitoihin. (Myllyniemi 2009)

Kansainvälistä tutkimustietoa

Suomalaisten nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan on vähäisintä verrattuna muihin Euroopan maihin. Erityisen nopeasti on laskenut nuorten äänestysaktiivisuus. Ero nuorten äänestysaktiivisuuden ja keskimääräisen äänestysaktiivisuuden välillä on meillä Euroopan suurimpia. Tutkimukset antavat osviittaa, että suurella osalla nuorista äänestysikäisistä äänestämättömyys jää pysyväksi – iän karttuminen ei itsessään aktivoi osallistumaan.

Nuoria koskeva tutkimus on osoittanut vääräksi oletukset, että nuoret hyljeksivät vain politiikan perinteisiä osallistumismuotoja kuten äänestämistä, ja kanavoisivat vaikuttamisensa erilaisten vaihtoehtoliikkeiden kautta. Näin ei ole, vaan kyse on tutkijoiden mielestä poliittisesta ”apatiasta”, yhteiskuntaan vaikuttaminen ei kerta kaikkiaan kiinnosta nuoria. Tutkija arvelee, että yhteiskuntaopin opetuksen sisällöt opitaan hyvin, mutta opittua ei toteuteta käytännön toiminnassa. (Elo 2009)

Kymmenen vuotta sitten tehdyn kansainvälisten koulusaavutustutkimusten mukaan Suomen 14 – 15-vuotiaat nuoret olivat maailman kärkitasoa yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen osalta. Sen sijaan suomalaisnuoret olivat vähiten kiinnostuneita politiikasta ja arvostivat aktiivista kansalaistoimintaa kaikkein vähiten. (IEA-CIVICS 2001) Nuorten yhteiskunnallisia tietoja, taitoja ja asenteita mittaava kansainvälinen kouluarviointitutkimuksen ICCS:n viimeisin loppuraportti julkaistaan kesällä 2010. Sen tulokset antavat suuntaa sille, mihin kouluissa on menty sitten vuoden 1999 CIVIC-tutkimuksen.

Suomessa opetetaan yhteiskunnallisia aineita huomattavasti vähemmän kuin muissa maissa. OECD:n laatimassa kansainvälisessä vertailussa 9 – 11-vuotiaille opetetaan ”social studies” eli yhteiskuntatietoa sekä OECD- että EU-maissa keskimäärin 8 % kaikkien oppiaineiden opetukseen yhteensä käytetystä ajasta, kun Suomessa sitä opetetaan 2 % kokonaisopetusajasta. (OECD 2009)

Opetushallitus

Hakaniemenranta 6, PL 380, 00531 Helsinki, puhelin 040 348 7555, faksi 040 348 7865, etunimi.sukunimi@oph.fi, www.oph.fi

Utbildningsstyrelsen

Hagnäskajen 6, PB 380, 00531 Helsingfors, telefon 040 348 7555, fax 040 348 7865, förnamn.efternamn@oph.fi, www.oph.fi

Yhteiskunnallisen keskustelun keskeiset viestit

Osallisuus ja osallistumiskokemukset vahvistavat lapsen itsetuntoa, edistävät yhteisöllisyyttä ja ehkäisevät kiusaamista ja syrjäytymistä sekä hyvinvointia. Osallisuus alkaa varhaisesta vuorovaikutuksesta. Lapsen, nuoren ja vanhemman kohtaaminen on hänen kiintymystarpeittensa kuulemista ja kunnioittamista. Kun lapsi tulee kuulluksi ja tuetuksi, hän saa vahvistusta omalle aloitteellisuudelle. Lapsen itsenäisyys vahvistuu kun häntä tuetaan tarpeeksi mutta ei liikaa. (Jukka Mäkelä 2009)

Vaikka suomalaisessa lainsäädännössä ja kuntien rakenteissa ja koulujen opetussuunnitelmissa on satsattu paljon nuorten kuulemiseen, käytännössä tämä ei toteudu. Kuulemisen karikoita suomalaisessa yhteiskunnassa ja vuorovaikutuskulttuurissa ovat ennalta tietäminen (asiantuntija tietää, mikä on parasta), epäluulo tunteita kohtaan (rationaalinen todellisuus), viestien sivuuttaminen, karaisemisen kulttuuri ja hemmottelun pelko sekä välttelevä kulttuuri. (Jukka Mäkelä 2009). Koulu on osa yhteiskuntaa ja heijastaa sen toimintatapoja. Voidaankin perustellusti kysyä, onko yhteiskuntamme asenneilmapiiri riittävän välittävä, kannustava ja lasta kunnioittava? Tukeeko suomalainen kohtamis- ja keskustelukulttuuri ihmisten positiivista vuorovaikutusta, aktiivista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä samalla koulua koskevan lainsäädännön hengen, opetussuunnitelmien ja koulun velvoitteiden toteutumista?

Yrittäjyyskasvatukseen liittyvässä keskustelussa on nostettu toistuvasti esiin yrittäjyysteeman opettamisen vaikeus. Pääosalla opettajia ei ole riittäviä taitoja ja valmiuksia yrittäjyyskasvatukseen toteuttamiseen. Merkittävä ongelma on opettajien peruskoulutuksen yrittäjyyskasvatuskokonaisuuden puuttuminen. Lisäksi yrittäjyyskasvatuksesta käydyssä keskustelussa näkyy, että läheskään aina ei ole ymmärretty yrittäjyyden (=yritystoiminta, yrittäjäksi ryhtyminen) ja yrittäjyyskasvatuksen (=yritteliäs asenne, aktiivinen toiminta, luova ja innovatiivinen suhtautuminen ongelmanratkaisuun sekä yrittäjyyden eri osa-alueiden tunteminen) eroa.

Yleisessä keskustelussa on esitetty vaatimus, että kaikkien perusopetuksen käyneiden nuorten tulee omata monipuoliset taidot luovassa ongelmanratkaisussa, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoissa, innovatiivisessa ajattelussa sekä teknisissä taidoissa. Talouselämän puolelta tulleissa kommentteissa korostuu myös hyvä kielitaito sekä erilaisuuden kohtaamisen valmiudet.

Eri asiantuntijoiden puheenvuoroissa on toistuvasti nostettu esiin kysymys nuorten taloustietojen ja – taitojen sekä arjen elämän hallinnan puutteellisuudesta. Näissä puheenvuoroissa on vaadittu, että perusopetuksessa pitää nykyisestä lisätä oman talouden hoitamiseen ja hallintaan liittyvää opetusta.

Loppupäätelmiä

Lasten ja nuorten vuorovaikutustaitoja tulisi tukea ja vahvistaa esikoulusta lähtien. Myönteinen, turvallinen, kannustava ja keskustelevalta ilmapiiri kotona, luokassa ja kouluyhteisössä rohkaisee lapsia avoimeen itsensä ilmaisemiseen ja rakentavaan kanssakäymiseen toinen toistensa kanssa sekä oppimisessa että muussa toiminnassa. Positiivinen ja rakentava työskentelyilmapiiri edistää kaikkien yhteisön jäsenten hyvinvointia ja lisää sosiaalista pääomaa.

Ihmisenä kohtamiseen, välittämiseen ja positiivisen ilmapiirin luomiseen tulisi panostaa koko kouluyhteisön yhteistyöllä lapsen ensimmäisestä koulupäivästä lähtien. Osallistavan ja yhteisöllisen toimintakulttuurin luominen ja toteuttaminen kaikissa koulun tilanteissa, niin oppimisessa, luokan muussa toiminnassa, oppituntien ulkopuolisessa toiminnassa kuin

oppilaskunnissa on rehtorin, kaikkien opettajien ja koko koulu yhteisön vastuulla. Tähän tarvitaan myös opettajankoulutuksen, kuntien ja koko yhteiskunnan ”heräämistä”.

Elämyksellisyys, kokemuksellisuus, toiminnallisuus sekä monipuolisten työtapojen ja oppimisympäristöjen käyttäminen kannustavat nuorta oma-aloitteisuuteen. Osallisuutta edistävät oppilaskeskeiset ja yhteistoiminnalliset menetelmät innostavat ja tehostavat oppimista. Nuorten suosiman verkkoyhteisöllisyyden ja nonformaalin oppimisen kautta tulevan osaamisen hyödyntäminen koulussa on välttämätöntä myös kansalaistaitojen ja osallisuuden vahvistamisessa.

Kouluopetusta tulisi tuulettaa ja uudenlaisia yhteiskunnalliseen osallisuuteen kannustavia muotoja ottaa käyttöön rohkeasti. Opettajien tulisi uskaltaa kyseenalaistaa rutiinejaan ja luoda yhdessä uudenlaista osallistavampaa toimintakulttuuria. Nuorilla on luovuutta ja tuoreita näkökulmia, he ovat valmiita keskustelemaan, kyseenalaistamaan ja ideoimaan tulevaisuutta omista näkökulmistaan kun heille annetaan siihen aito mahdollisuus. Kyse on pitkälti arvovalinnoista ja kouluopetuksen painopisteistä. Monia hyväksi havaittuja toimintatapoja jo toteutetaankin.

Oppimista ja rakentavaa vuorovaikutusta edistävä joustava yhteistyö kunnan päättäjien ja muiden hallinnonalojen kesken sekä kunnan toimivat osallisuusrakenteet edistävät lasten aitoa kuulemistä ja vaikuttamismahdollisuuksia kuntalaisina paikallisessa päätöksenteossa. Yhteistyö kotien, erilaisten järjestöjen ja organisaatioiden sekä yritysten kanssa antaa lapsille ja nuorille arvokkaita tietoja, taitoja ja valmiuksia kohdata tulevaisuuden työelämän ja yhteiskunnan haasteet ja mahdollisuudet.

Tarvitaan ihmistä ja yhteiskuntaa koskevaa syvällistä tietoa ja laajaa näkökulmaa entistä monitahoisempien taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten ongelmien ymmärtämiseksi sekä tulevaisuuden työelämän edellyttämien taitojen ja valmiuksien luomiseksi. (Rantala 2009) Riittävä tietämys politiikasta on edellytys tarkoituksenmukaiselle poliittiselle osallistumiselle. Tutkijat ehdottavatkin, että perusopetukseen tulisi saada osallistumisen taustalle pitkäjänteistä kansalais- ja demokratiakasvatusta. (Elo 2009)

Koulujen demokratiakasvatusta on syytä kehittää niin, että se nykyistä paremmin tarjoaisi nuorille sekä riittävän tietopohjan ymmärtää omat vaikutusmahdollisuutensa kansalaisena että oikeita osallistumisen kokemuksia. Avainkysymys on, syntyykö nuorelle koulu-uransa aikana kokemus, että häntä kuunnellaan, hänen mielipiteitään arvostetaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Koulussa tulisi olla aikaa myös puntaroivalle keskustelulle ja oman kansalaisidentiteetin hakemiselle. (Brax 2008)

Perusopetuksen keskeisenä tehtävänä on sekä oppilaiden sisäisen yrittäjyyden (=aktiivinen ja osallistuva nuori) vahvistaminen että tulevaisuudessa aktiivisen yrittäjänä toimimisen ajatuksen herättäminen. Perusopetuksen aikana yrittäjyyskasvatukseen tulee keskittyä ensisijaisesti oppilaiden asennekasvatukseen, aktiiviseen ja innovatiiviseen toimintaan sekä koulujen toimintakulttuurin ja työskentelytapojen muuttamiseen vuorovaikutteisemmiksi.

Yrittäjyyskasvatusta tulisi jatkossa kehittää huomioimalla paremmin opetussuunnitelman velvoite. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden sijoittamista sellaisenaan opettajankoulutuksen tutkintovaatimuksiin ja osaksi opettajien täydennyskoulutusta tulisi pohtia. Täydennyskoulutuksella ja kaikkien opettajien työelämään tutustumisjaksoilla (TET) voitaisiin vahvistaa opetusallalla työskentelevien työ- ja elinkeinoelämän tuntemusta sekä positiivista suhtautumista yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen. Tämä mahdollistaisi myös oppilaiden TET-opintojen kehittämisen suunnitelmallisemmaksi, tavoitteellisemmaksi ja

vaikuttavammaksi kuin ne ovat tällä hetkellä. Lisäksi perusopetukseen tulee sisältyä nykyistä enemmän työelämässä ja myös yritystoiminnassa pärjäämiseen liittyvää oppiainesta opetusministeriön Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat - mietinnön (Opetusministeriön julkaisuja 2009: 7) mukaisesti.

Vaikka kaikki aihekokonaisuudet integroituvat soveltuvin osin myös keskenään, opetussuunnitelmaperusteiden aihekokonaisuuden osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys teemojen yhdistämistä on hyvä pohtia uudelleen.

Lähteet

Brax, T. Oikeusministerin puheenvuoro Vastuut(ON)- koulujen demokratiakasvatusmateriaalin lanseeraustilaisuudessa Helsingissä 14.8.2008.

Elo, K. ”Politiikka ei kiinnosta minua, enkä tiedä miksi”, ensimmäinen katsaus Nuorten politiikka 2009–kyselytutkimusaineistoon. Esitelmä Lapset, nuoret ja politiikka -seminaarissa, 14.9.2009, Helsinki.)

Hallituksen politiikkaohjelmat: Yrittäjyyden politiikkaohjelma 2004.

Hallituksen politiikkaohjelmat: Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma 2007.

Historian ja yhteiskuntaopin opetuksen nykytilanne kouluissa, opetussuunnitelmien toteutuminen ja muutostarpeet 2009. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton HYOL ry:n kysely historian ja luokanopettajille 12/2008 – 01/2009.

Hämeenlinna-prosessi 2008. Opetushallituksen ja Hämeenlinnan kaupungin opetussuunnitelmayhteistyö. Historian ja yhteiskuntaopin oppiaineet (sekä aihekokonaisuuksien toteutuminen ko. oppiaineiden opettajien näkökulmasta).

Kasvatus, koulutus, kulttuuri ja yrittäjyys: Opetusministeriön hallinnonalan toimet yrittäjyyden edistämiseksi – sisäistä ja ulkoista yrittäjyyttä, Opetusministeriö, marraskuu 2001.

Kartovaara, E. 2009. Opetuksen järjestäjien ja rehtoreiden näkemyksiä ja kokemuksia perusopetuksen vuoden 2004 opetussuunnitelmauudistuksesta. Opetushallitus.

Kiander, J. Onko Suomessa liian vähän yrittäjiä? Helsinki, VATT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Government Institute for Economic Research, 2004.

Luukkainen, O ja Wuorinen, J. Yrittävä elämänsenne, kasvaminen yksilönä ja yhteisönä, PS-kustannus, Jyväskylä, 2002

Myllyniemi, S. Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Opetusministeriö.

Nuorisotutkimusverkosto. Taulukko 2, s.16. (LIITE 1)

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf

Mäkelä, J. 2009. Puheenvuoro OPM:n Lapsilähtöinen yhteiskunta – hankkeen Lasten osallistumisen arviointiseminaarissa OPM:ssä 17.8.2009. (Jukka Mäkelä on kehittämisspäällikkö sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämisohjelma Kasteessa)

OECD 2007. Education at a Glance, 367. Table D1.2a. Instruction time per subject as a percentage of total compulsory instruction time for 9-11 year-olds (2007) *Percentage of intended instruction time devoted to various subject areas within the total compulsory curriculum.*

Opetushallitus

Hakaniemenranta 6, PL 380, 00531 Helsinki, puhelin 040 348 7555, faksi 040 348 7865, etunimi.sukunimi@oph.fi, www.oph.fi

Utbildningsstyrelsen

Hagnäskajen 6, PB 380, 00531 Helsingfors, telefon 040 348 7555, fax 040 348 7865, förnamn.efternamn@oph.fi, www.oph.fi

Opetussuunnitelma-analyysi. Vuoden 2004 opetussuunnitelman toteuttamisen seuranta. Opetushallitus 2009.

Paakkunainen, K. Alkaisinko yrittäjäksi? Tutkimus nuorten yrittäjyyspoliittisista kirjoituksista ja asenteista, Yksityisyrittäjien Säätiö, Kerhokeskus – Koulutyön tuki ry, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 11, 2007.

Pannula, T. ja Routamaa, V. Eurooppalaisia näkökulmia yrittäjyyskasvatukseen. Opetusministeriön EU-rakennerahastot-julkaisu 10/2002.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, Opetussuunnitelman perusteet (1970). Komiteamietintö 1970: A 4. Helsinki

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, Oppiaineiden opetussuunnitelmat (1970). Komiteamietintö 1970: A 5. Helsinki

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. Kouluhallitus. Helsinki

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus. Helsinki

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus. Helsinki

Rantala, J. Puheenvuoro Perusopetus 2020-seminaarissa Opetushallituksessa 25.8.2009

Seikkula-Leino, J. Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen, Opetusministeriön julkaisuja 2007: 28.

Seikkula-Leino, J. 2006. Perusopetuksen opetussuunnitelmauudistus 2004–2006 ja yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen - Paikallinen opetussuunnitelmatyö yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. OPM.

Taloudellinen tiedotustoimisto (TAT). Nuorisotutkimukset 2006 – 2009.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001.

Wilska, T.-A. (toim.). Oman elämänsä yrittäjät? Nuorisobarometri 2004. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasiain neuvottelukunta.

Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma, Opetusministeriön julkaisuja 2004: 18

Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat, Opetusministeriön julkaisuja 2009: 7.